

CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNİN ÖLÇÜLMESİ: KÜRESEL CİNSİYET UÇURUMU ENDEKSİNE ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM

MEASUREMENT OF GENDER INEQUALITY: A CRITICAL APPROACH TO THE GLOBAL GENDER GAP INDEX

Banu Karakaş¹ - Ömer Can Çevik²

Öz

Eşitsizliklerin ölçülmesi ve görünür kılınması toplumsal cinsiyet eşitsizliği çalışmaları açısından son derece önemli bir yere sahiptir. Uluslararası kurum ve girişimlerin bu kapsamda geliştirmiş oldukları çok sayıda endeks arasında en bilinenlerden birisi Dünya Ekonomik Forumunun 2006 yılından itibaren yayınladığı Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksi Raporudur. Eğitim, sağlık, ekonomik katılım ve politik güçlendirme alt endeksleri altında toplanmış 14 farklı göstergenin bileşiminden oluşan endeks ülkeleri kadın ve erkek arasındaki cinsiyet uçurumu seviyelerine göre sıralamaktadır. Bu çalışmada toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ölçülmesi konusundaki girişimler ve endeksin toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri çalışmaları içindeki yeri eleştirel bir yaklaşımla ele alınmaktadır. Bu bakımdan endeksin eksiklikleri tespit edilerek iyileştirilmesi yönünde bazı öneriler sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Cinsiyet eşitsizliği, toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyet eşitsizliği endeksi.

ABSTRACT

The measurement of inequalities and making them visible has an important place in gender inequality studies. In this context, one of the most well-known indexes developed by international institutions and enterprises is the Global Gender Gap Index Report published by the World Economic Forum since 2006. The index lines up the countries by the level of gender gaps which are composed of 14 different indicators combined under the our sub-indexes which are education, health, economic participation and political empowerment. In this study, initiatives on measurement of gender inequalities and Global Gender Gap Index are addressed in a critical approach. In this respect, this study determines the deficiencies of the index and makes some suggestions to improve it.

Keywords: Gender, gender inequality, gender inequality index.

---

¹ Arş. Gör., Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Ankara/Türkiye, E-posta: banukarakas@gazi.edu.tr

² Arş. Gör., Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Ankara/Türkiye, E-posta: omernancevik@gazi.edu.tr

GİRİŞ

Toplumsal cinsiyet “kadın veya erkek olmakla ilişkilendirilen sosyal, davranışsal ve kültürel özellikler, beklentiler ve normları ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği ise, bu unsurların kadın ve erkeğin birbirleriyle olan ilişkisini nasıl belirlediğini ve bunun sonucunda bu iki cinsiyet arasında doğan güç farklılıklarını ifade eder” (Dünya Bankası, 2011: 4). Biyolojik cinsiyetin toplumsal cinsiyete dönüşmesindeki zihni geri plan, toplumsal hayatın ortak ve mahrem alan şeklinde ayrılması ve mahrem alanın da kadın merkezli olarak düşünülmesine dayanmaktadır (Şimşek, 2011: 120). Bu çerçevede dünyanın her yerinde, içinde bulunulan toplumun koşullarıyla yakından ilişkili olarak farklı biçimlerde cinsiyet eşitsizlikleri ortaya çıkmaktadır.

Cinsiyete dayalı eşitsizliklerin varlığı dile getirilirken çoğu zaman kanıt sunulmasında güçlük çekilmektedir. Kadın ve erkek arasında cinsiyete dayalı eşitsizliklerin ölçülmesi bu bakımdan önemlidir. Anlatılmak istenen sorunu daha görünür kılmak, tarafların ilgisini çekmek ve politika planlaması yapabilmek için cinsiyet eşitsizliklerinin ölçülmesi gerekmektedir. Bu çerçevede çeşitli uluslararası kuruluş ve girişimler, cinsiyet eşitliği veya cinsiyet eşitsizliği endeksleri oluşturmuşlar ve dönemsel periyodlar halinde eşitsizliklerin durumunda bir değişme olup olmadığını incelemeye almışlardır. Öte yandan tüm bu ölçüm çalışmaları ve endekslerin belirli kısıtlılıkları ve eksiklikleri de bulunmaktadır. Dünya Ekonomik Forumu’nun 2006 yılından beri yıllık olarak sunduğu ve çeşitli açılardan zaman zaman ağır eleştirilere de maruz kalan Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksi (Global Gender Gap Index) de her şeye rağmen alanında en yaygın kullanılan endekslerden birisi olma özelliğini sürdürmektedir.

Bu çalışmada öncelikle toplumsal cinsiyet ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği kavramları kısaca anlatılacak, ardından cinsiyet eşitsizliklerinin ölçülmesinde öne çıkan yaklaşımlara yer verilecektir. Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksinin tanıtılması ve karşılaştığı eleştirilere geniş yer verildikten sonra, endeksin iyileştirilmesi noktasında öneriler getirilecektir.

1.Toplumsal Cinsiyet Kavramı

Toplumsal cinsiyet kavramı ilk kez 1968 yılında R. Stoller tarafından kadınlık ve erkeklik durumlarını birbirinden ayırmak için kullanılmıştır (Ecevit, 2011: 6). Kuramsal olarak toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının geri planında cinsiyet (sex) ile toplumsal cinsiyet (gender) şeklinde ayırım bulunmaktadır (Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı, 2008: 15). Buna göre, kadın ve erkeğin biyolojik farklılıklarını ön plana çıkaran biyolojik cinsiyetten farklı olarak toplumsal yaşamda kadın ve erkekler için oluşturulmuş

rol, davranış ve beklentilere vurgu yapmak amacıyla kullanılan kavram toplumsal cinsiyet (gender) olarak karşımıza çıkmaktadır (Ecevit, 2003: 83).

Cinsiyet kavramı kadın ve erkek arasında doğuştan gelen biyolojik farklılıklarını ifade etmek için kullanılırken toplumsal cinsiyet kavramı, kadın ve erkek arasında içinde yaşanan toplum kültürünün şekillendirdiği ve her cinsiyete yüklenen farklı sorumluluk ve rolleri ifade etmektedir (Özaydın, 2014: 80). Bu çerçevede de toplumsal cinsiyetin 3 temel unsur olarak “toplumsal belirlenme, öğrenme ve değişme” hususlarını içerdiği belirtilmektedir. Kadın ve erkek davranışının içinde yaşanan toplum tarafından şekillendirildiği ve toplumda cinsiyetlere atfedilen rollerin öğrenildiği vurgulanırken bu rollerin toplumsal değişim süreçlerinden bağımsız olmadığı da eklenmektedir (akt. Özaydın ve Karaman, 2015: 467). Bu bağlamda, kadın ve erkeklerin kişilik özellikleri, davranışları ve rolleri gibi toplumsal cinsiyete ilişkin kategoriler sabit ve evrensel tanımlar olarak kalmayıp toplumsal değişimle birlikte dönüşmektedirler (Dedeoğlu, 2000: 142).

Bahsi geçen rol ve sorumluluklar açısından bakıldığında, genel olarak erkeklerin ev dışındaki çalışmaları önemliken, kadınların ev içerisindeki faaliyetleri önemli görülmektedir (Kılıç vd., 2015: 43). Dolayısıyla toplumsal cinsiyet kavramı, aile ve çalışma hayatı başta olmak üzere bireylerin tüm toplumsal yaşamlarında etkili olmaktadır. Toplumun temeli olarak kabul edilen ailede ve diğer tüm alanlarda görev dağılımları toplumsal cinsiyet algısı çerçevesinde kurgulanmakta ve ortaya toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü ortaya çıkmaktadır (Özaydın, 2014: 81).

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları arasında esaslı olarak bir ayrım olduğu kabul edilmektedir. Çünkü kadınlar ve erkekler arasındaki birçok farklılığın sebebi biyolojik değildir. Toplumsal cinsiyetin nasıl oluştuğu ve oluşan bu kimlikleri merkeze alan toplumsal rolleri belirtebilmek için birbirine zıt olan yaklaşımlar ortaya konulmuştur (Giddens, 2008: 505): Bu yaklaşımlardan ilki; erkek ve kadınlar arasındaki davranış farklılıklarının biyolojik temelli olduğu, ikincisi; cinsiyetin toplumsallaşmasına merkezi bir rol atfedilmesi, üçüncüsü ise; cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin her ikisinin de biyolojik temelli olmayıp her ikisinin de toplumsal olarak kurulduğunu savunan yaklaşımdır.

2. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği

Eşitlik, “bireyin bütün yeteneklerini, tam ve özgürce geliştirebilecekleri toplumsal ortamın yaratılması”, bu ortamın önündeki mevcut engellerin kaldırılması olarak ifade edilirken (Şimşek, 2011: 120); eşitsizlik, “önlenebilir ve önlenebilir olması nedeniyle gereksiz ve aynı zamanda adil olmayan farklılıklar” olarak tanımlanmaktadır (Demirgöz Bal, 2014: 16). Ayrımcılık ise, “bir

devletin ya da toplumun bazı üyelerinin, ötekilere sağlanan belli hak ve/veya ayrıcalıklardan yoksun bırakılması halini” olarak açıklanmaktadır (Ataöv, 1996: 1). Cinsiyet temel alınarak yapılan ayrımcılığa ise cinsiyetçilik adı verilmektedir. Cinsiyetçilik, “bir cinsin (genellikle erkeğin) üstün tutulması ve hiyerarşik olarak yukarıda olduğunun kabul edilmesi” olarak yorumlanmaktadır (Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetin Önlenmesi Projesi, t.y.: 14).

Günümüzde sosyal bir sorun olarak kabul edilen cinsiyet ayrımcılığı, aslında kadınlara yönelik ayrımcılık olarak kendini göstermektedir (Demirbilek, 2007: 13). Toplumsal cinsiyet ilişkileri toplumsal hayata dair birçok alanda kadınların genellikle arka plana atıldığı ve erkeklerin de daha baskın olduğu eşitsiz bir güç ilişkisi içermektedir. Erkeklere biçilen roller ve atfedilen değerler, kadınlara biçilen ve atfedilen değerlerden birçok açıdan daha büyük olmaktadır (Ulusal Eylem Planı, 2008: 15).

Toplumsal cinsiyet çalışmalarında genellikle kadınların durumlarına odaklanılmasının nedeni, bu konuda arzu edilen ilerlemelerin sağlanamamasıdır. Toplumsal hayatta kadın ve erkekler arasında farklı yaşam pratiklerinin olması, fırsat eşitliği açısından kadınların daha dezavantajlı bir konumda bulunmaları gibi sebepler çalışmaların kadınlar üzerinde yoğunlaşmasına neden olmaktadır (Demirdirek ve Şener, 2014: 9-10). Ancak toplumsal cinsiyet çalışmaları, kadın sorunları çalışmalarına indirgenmemelidir. Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek arasındaki ilişkileri yalnızca ezme veya ezilme aracı ilişki olarak görmemektedir. Toplumsal cinsiyet, yalnızca her iki cins arasındaki ilişkilere değil, toplumsal ilişkilerin tamamına cinsiyet ilişkileri açısından yaklaşmaktadır. Yani erkeklerin kendi içerisindeki güç ve iktidar ilişkilerinin de cinsiyet boyutu böylece dikkate alınabilmektedir (Üstün, 2011: 11).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, toplumların kadın ve erkeğe yönelik bakış açısından kaynaklanmaktadır. Bu eşitsizlik, kadınların sosyo-politik, sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel alanlarda ve medeni ilişkilerdeki insan hakları ve temel özgürlüklerin kullanılmasını engelleyen cinsiyete bağlı olarak gerçekleştirilen herhangi bir ayırım ya da kısıtlamayı ifade etmektedir (Demirgöz Bal, 2014: 16). Bu bağlamda toplumsal cinsiyet eşitliği açısından mükemmel bir ülke yoktur, çünkü toplumsal cinsiyet eşitsizliği hesaba katıldığında bütün ülkeler insani gelişme kazanımlarında birtakım kayıp ve zararlara uğramaktadırlar (UNDP, 2015; Erişim: 20.12.2016).

Toplumsal cinsiyet kavramının oluşmasındaki temel düşünce, kadın ve erkeklerin yaşam koşulları açısından farklı bir yaşam sürmeleri, farklı sorunlar yaşadıkları ve farklı ihtiyaçlara sahip oldukları gerçeğinin benimsenmesidir. Bu gerçek benimsendiği takdirde, kadın ve erkekler devletlerin, uluslararası kuruluşların, sivil toplum örgütlerinin hazırlamış olduğu plan, program ve politikalarından aynı şekilde etkilenmeyeceklerdir (Üstün, 2011: 12).

Dünya Bankasına göre toplumsal cinsiyet çalışmaları iki açıdan önemli görülmektedir (Dünya Bankası, 2011: 3-4):

- 1) Bireyin kendi seçtiği hayatı yaşayabilmesi ve mutlak mahrumiyet durumuna düşmeme yetisi bir insanlık hakkı olarak görülmektedir ve bu kapsamda kadın ve erkek için eşit olmalıdır.
- 2) Toplumsal cinsiyet eşitliği ekonomik verimliliğe katkıda bulunmaktadır. Küresel açıdan bakıldığında, kadınlar günümüzde işgücünün neredeyse yarısını oluşturmaktadırlar. Ekonominin tam kapasite çalışabilmesi, kadınların beceri ve yetkinliklerinden en yüksek düzeyde yararlanması ile sağlanabilmektedir.

Dünya Bankasına benzer yaklaşımla G20'nin de politika öncelikleri arasında kadın katılımının desteklenmesi, kadınların istihdam kalitesinin artırılması ve cinsiyet eşitliği gelmektedir. Bu çerçevede 2014 yılı G20 Çalışma ve İstihdam Bakanları toplantısında alınan kararlar arasında kadınların toplumsal yaşam ve çalışma hayatı içinde desteklenmesini öngören tedbirlerin yanı sıra kadınların çalışma hayatında karşılaştıkları yasal, kültürel ve davranışsal engelleri de tanımlamak ve toplumsal cinsiyete ilişkin verileri toplamak ve düzenli raporlamak şeklinde tedbirler de önerilmektedir (OECD ve ILO, 2015: 3).

Sen ve Grown'un da belirtmiş oldukları gibi; bizatihi kendileri işsizlik, düşük ücretler, kötü çalışma koşulları ve ırkçılıkla mücadele etmek zorunda kalan erkeklerle eşit olmak, kadınlar açısından yeterli bir amaç değildir (akt.Bedford, 2010: 14). Bu bağlamda toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin giderilmesi amacına odaklanırken toplumun bir bütün olarak refahının iyileştirilmesinin nihai hedef olduğu gözden kaçırılmaması gereken bir noktadır. Elbette cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesi pek çok yönden ekonomik ve sosyal gelişmeyi olumlu yönde etkileyebilecektir. Öte yandan, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini içinde bulunan toplumun şartlarından bağımsız ele almak ise yanlış bir yaklaşım olacaktır.

3. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Ölçülmesi

Anand ve Sen, insanlar arasındaki eşitliğin 2 kavram yoluyla tanımlanabileceğini belirtmektedirler. Buna göre; elde edilen kazanımlar ve her bir bireyin elde edebileceği maksimum kazanım seviyesi ile gerçekleşen kazanım seviyesinin uzaklığı (veya açığı) insanlar arasındaki eşitliği matematiksel yolla formüle etmenin yollarıdır (1996: 7). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği alanında çalışmalar yapılırken; kadınların homojen bir grup olmadıkları, kadın ve er-

keklerin fırsatlara erişimlerinin içinde buldukları sınıf, ırk, diğer sosyal belirleyiciler tarafından etkilendiğinin mutlaka dikkate alınması gerektiği belirtilmektedir (Bedford, 2010: 15).

Cinsiyete duyarlı ölçüm metotlarının geliştirilmesi, cinsiyet eşitliği (ve eşitsizliği) çalışmaları açısından önemli olduğu gibi, bu alanda gerçekleştirilecek planlama ve eylemlerin daha sağlıklı olması bakımından da önemlidir. Bu konudaki tüm girişimlere rağmen elde edilen veriler yetersiz ve kullanışsız görülmekte ve bu alanda daha çok çalışma yapılmasına ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir (Moser, 2007: 1). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ölçümlenmeye çalışılmasında bazı zorluklardan bahsedilmektedir. Her şeyden önce; bazı eşitsizliklerin bazı görünümelerini kavramlaştırmak zor bulunmaktadır. Uluslararası karşılaştırma yapabilmek için kullanılan veriler noktasında ise, kimi zaman ulusal veriler güvensiz bulunmakta ve eşitsizliğin hangi görünümününün hangi yöntemle ölçüleceği bağlamında bir anlaşma bulunamamış gözükmektedir. Bu çerçevede hükümetlerin, ulusal hesaplama ve istatistik kurumlarını cinsiyete duyarlı veriler elde edilmesi için desteklemesi önerilmektedir (Moser, 2007: 2-3).

Anand ve Sen'in Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının 1995 yılı Human Development Report için hazırladıkları çalışma, cinsiyet eşitsizliğini insani gelişmenin bir parçası olarak ele almakta ve bu eşitsizliklere ilişkin ölçüm metotlarını tartışmaktadır. Bu bağlamda yazarlar; özgürlükler ve kazanımlar noktasında cinsiyet eşitliği konusunda hassas göstergeler oluşturulması ve cinsiyet eşitliği ve eşitsizliğine dair ölçüm metotları formüle edilmesi, geliştirilmesi, kullanılmasına dair ortaya koyduğu görüş ve öneriler bakımından literatüre çerçeve niteliğinde bir katkı ortaya koymayı amaçlamışlardır. Bu çerçevede çalışmada, ulusal gelir ve istihdam istatistiklerinde görünmeyen kadınların ortaya koydukları emek ve katkılara dair de tanımlamalar getirilmektedir. Anand ve Sen'e göre, cinsiyet eşitsizliğine dair göstergeler oluşturmaya çalışırken kadın ve erkeklerin farklılıkları da göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bağlamda, kadın ve erkeklerin sarf ettikleri çaba ve fedakârlıklar karşılığında kazandıkları ödüller ve faydalar dikkate alınarak günümüz dünyasının cinsiyet adaletsizliği kavramı anlaşılabilir (1996: 2-3). Kadın ve erkeklerin yaşam süresi beklentileri noktasında biyolojik açıdan bir farklılıkları olduğuna ve kadınların erkeklere kıyasla bu konuda daha avantajlı olduğunu belirten çalışmalara atıfta bulunan Anand ve Sen (1996: 3), benzer tedavi, bakım ve beslenme şartları altında kadın ölümlerinin erkeklere göre daha geç yaşlarda gerçekleştiğini ve kadınların beklenen yaşam sürelerinin erkeklerden ortalama 5 yıl kadar daha uzun olarak ortaya çıktığını belirtmektedirler.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ölçmek için geliştirilen ve yaygın olarak kullanılmış 5 endeksten söz etmek mümkündür. Aşağıdaki tabloda bu 5 endeksi geliştiren kurum ve endeksin adı, endeksin odak noktası ve ölçüm aşamasında esas aldığı göstergeler ışığında bu endeksler tanıtılmaya çalışılmıştır:

Tablo 1. Temel Cinsiyet Eşitsizliği Endeksleri ve Göstergelerinin Karşılaştırılması

	Odak noktası	Göstergeler
UNDP GDI- Gender Based Development Index	İnsani gelişme	Uzun ve sağlıklı yaşam, bilgi, düzgün yaşam standartları (gelire bağlı olarak).
UNDP GEM -The Gender Empowerment Measure	Güçlendirme	Politik katılım ve politik karar süreçlerine katılım, ekonomik katılım ve ekonomik karar süreçlerine katılım, ekonomik kaynaklar üzerindeki güç.
Social Watch GEI – Gender Equity Index	Sosyo ekonomik fırsatlar	Eğitim, ekonomik katılım, güçlendirme.
WEF GGI - Global Gender Gap Index	Çok boyutlu	Ekonomik katılım ve fırsatlar, politik güçlenme, eğitime katılım ve sağlık ve hayatta kalma.
OECD SIGI – Social Institutions and Gender Index	Sosyal kurumlar	Aile düzeni, fiziksel bütünlük, sahiplik hakları, sivil haklar.

Kaynak: Jütting vd. (2008), Measuring Gender (In) Equality: The OECD Gender Institutions and Development Data Base, OECD, s. 76-77'den alıntılanarak oluşturulmuştur.

Yukarıdaki tabloda gösterilen endekslerden 2 tanesi Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından geliştirilmiştir. Bu bağlamda GDI –Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi ve GEM – Toplumsal Cinsiyeti Güçlendirme Endeksi arasında bazı farklar bulunmaktadır. Toplumsal Cinsiyeti Geliştirme Endeksi daha çok karar alma süreçlerine katılıma odaklanırken, Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi ise yaşam koşullarına odaklanmaktadır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı 2010 yılında ise yeni bir endeks yayımlamıştır. GII – Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi olarak adlandırılan bu endeks, sağlık, güçlendirme ve işgücü piyasası göstergeleri yoluyla toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini göstermeye çalışmaktadır. Bu endeksin ortaya çıkış amacı, insani gelişme açısından ulusal düzeyde yakalanan başarıların, toplumsal cinsiyet eşitsizliği nedeniyle uğradığı zararı ortaya çıkarmak ve bu kapsamda politika analizleri oluşturabilmektir (UNDP, 2016; Erişim: 20.12.2016).

Bir veri seti oluşturulurken hangi göstergelerin analize dahil edileceğinin bizzatı kendisi politik bir karar olarak görülmektedir. Bu bakımdan neyin ölçüleceği, toplumların, organizasyonların ve kurumların kabul edilmiş değerlerine göre de değişecektir. Bir ölçüm metodu geliştirilirken temel amaçlar ve hedefler belirlenmeli, bu amaçları yakalamaya yönelik hangi değişikliklerin gösterge kabul edilebileceği bulunmalı ve bunlar için hangi değişkenlerin kullanışlı olduğu belirlenmelidir (Moser, 2007: 9-10). Bu bağlamda ne kadar farklı ve çok sayıda endeks geliştirilirse geliştirilsin, cinsiyet eşitliğinin sağlanması için cinsiyete duyarlı ölçüm metodlarının geliştirilmesi yeterli bulunmamaktadır. Bu hedefe ulaşmak için, elde edilen verinin biriktirilmesi, analiz edilmesi, geniş çevrelere yaygınlaştırılması ve kullanılması gerektiği belirtilmektedir (Moser, 2007: 3).

4. Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksi (Global Gender Gap Index)

2006 yılından beri yayımlanan Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksi Raporu, kadınlar ve erkekler arasındaki cinsiyet eşitsizliklerine ait farklı uçurumları 4 temel alanda geliştirdiği göstergeler yardımıyla ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu 4 temel alan; sağlık, eğitim, ekonomi ve politika olarak seçilmekte ve 4 temel alt endeks seti ve değişkenleri aşağıdaki şekilde oluşturulmaktadır (WEF, 2016: 4):

- 1) *Ekonomik Katılım ve Fırsat Endeksi*: Kadın işgücüne katılım oranının erkek işgücüne katılımı oranına oranı, benzer işlerde çalışan kadın ve erkeklerin ücretlerine ilişkin anket verileri, kadınların tahmini kazançlarının erkeklerinkine oranı, kadın parlamenter ve yöneticilerin erkeklerinkine oranı, kadın profesyonel ve teknik çalışanların erkeklerinkine oranı.
- 2) *Eğitime Katılım Endeksi*: Kadın okuryazarlık oranının erkek okuryazarlık oranına oranı, kadın net ilköğretim okullaşma oranının erkeklerinkine oranı, kadın net ortaöğretimde okullaşma oranının erkeklerinkine oranı, kadınların yükseköğretime kayıt yaptıran oranlarının erkeklerinkine oranı.
- 3) *Sağlık ve Hayatta Kalma Endeksi*: Doğumda cinsiyet oranı (kadınların erkeklere oranı), kadınlarda beklenen sağlıklı yaşam süresinin, erkeklerinkine oranı.
- 4) *Politik Güçlenme Endeksi*: Parlamentodaki kadın sayısının erkek sayısına oranı, Bakanlık seviyesindeki kadın sayısının erkek sayı-

sına oranı, son 50 yıl içinde kadınların devlet ya da hükümet başkanı olarak geçirdiği yıl sayısının erkeklerin geçirdiği yıl sayısına oranı.

Yukarıdaki şekilde dizayn edilen endeks aynı zamanda 3 temel anlayış içermektedir. Buna göre; endeks ele aldığı değişkenlerle ilgili gerçekte mevcut olan seviyeleri değil kadın ve erkek arasındaki uçurumu göstermeyi hedeflemektedir. İkincisi; bu uçurumlar girdilerden ziyade çıktılar yoluyla ölçümlenmeye çalışılmaktadır. Bunun anlamı ülkede, sağlık, eğitim, ekonomik katılım ve politik güçlenme süreçlerini etkileme potansiyeli olan sosyo-ekonomik faktörler, kültür ve yasal mevzuat gibi faktörler dikkate alınmamakta, sadece bu alandaki çıktı olarak nitelendirilebilecek sonuçlar hesaplamaya katılmaktadır. Üçüncü olarak ise; çalışma sonunda ülkeler cinsiyet eşitliğine göre sıralanmaktadır. Bu bağlamda endeks, kadının güçlenmesine cinsiyet eşitliğini tercih etmiş bulunmaktadır. Bunun anlamı ise; endeksin seçilen alanlardaki göstergeler çerçevesinde eşitliği sağlayan ülkeleri ödüllendirmesi, öte yandan kadın lehine avantajlı sonuçlar olduğu durumlarda bunun ödüllendirilmesi ve cezalandırılmasının söz konusu olmamasıdır (WEF, 2016: 4-5).

Endeksin bu değişkenler için veri topladığı kaynaklar ise çok çeşitlidir. Uluslararası Çalışma Örgütü ve Dünya Ekonomik Forumunun Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının yöntemini temel alarak oluşturduğu göstergeler başta olmak üzere, Dünya Ekonomik Forumu Uzman Görüş Anketi, UNESCO istatistikleri, Dünya Sağlık Örgütü verileri ve CIA verileri gibi birçok farklı kurumun hazırladığı veriler kullanılmaktadır (WEF, 2016: 4).

4 temel alt endeks ve bunların altındaki 14 farklı göstergenin birleştirilerek Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksi haline getirilmesi ve ülkelerin sıralanması ise 4 aşamalı bir süreç sonunda meydana gelmektedir. Buna göre; bütün veriler kadın/erkek oranına dönüştürülmektedir. Bu yöntemin seçilme amacı, kadın ve erkek arasında o alandaki uçurumu net olarak ortaya koyabilmektir. İkincisi; eşitlik değerlendirilmesinde sağlık alt endeksi hariç verilerin yuvarlanmasıdır. Son iki adım ise; alt endeks puanlarının hesaplanması ve final puanlarının hesaplanması olarak gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda endeks, 0 ile 1 arasında bir gösterge biçimi seçmiş ve cinsiyet uçurumu arttığında 0'a yakın, 0 durumunda tam eşitsiz, uçurum azaldığında 1'e yakın, 1 durumunda tam eşit değer almaktadır (WEF, 2016: 5-7).

Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksi 2016'da 144 ülke rapora dâhil edilmiştir. Bu bağlamda kıstas; ele alınan 14 göstergeden en az 12'si için o ülkeye ait veri elde edilebiliyor olmasıdır. 2016 yılı sonuçlarına göre dünya genelinde; cinsiyet uçurumunun bir önceki yıla göre en fazla kapandığı alt endeks-

ler %95 ile eğitime katılım ve %96 ile sağlık ve hayatta kalma alt endeksleridir. Ekonomik katılım ve fırsatlar endeksinde uçurumun %59'u kapanmış, en düşük performans ise %23 ile politik katılım endeksindeki uçurumun kapanmasında ortaya çıkmıştır. Dünya genelinde hiçbir ülkenin cinsiyet eşitsizliği açığını tam olarak kapatamadığı; fakat 5 Nordik ülke ve ek olarak Rwanda'nın bu bakımdan %80'in üzerinde performans gösterdiği belirtilmektedir (WEF, 2016: 7-8).

Sonuçlara Türkiye açısından bakıldığında ise, 2016 yılı Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksi sonuçlarına göre Türkiye 144 ülke içinde 130. Sırada yer almaktadır. Alt endeksler bakımından incelendiğinde ise Türkiye'nin; ekonomik katılım ve fırsatlar endeksinde 129. sırada, eğitime katılım endeksinde 109. sırada, sağlık ve hayatta kalma endeksinde 1. sırada ve politik güçlenme endeksinde 113. sırada olduğu görülmektedir. Sağlık endeksinde Türkiye 39 ülke ile birlikte 1. sırayı paylaşmaktadır (WEF, 2016: 11-13).

5. Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksi Üzerine Değerlendirmeler

4 ana veri seti başlığı altında 14 farklı gösterge ışığında küresel cinsiyet uçurumunu göstermeye çalışan endeksin bu kadar çok sayıda göstergeden oluşması, endekse çok boyutluluk kattığı için önemli bulunmaktadır. Küresel cinsiyet uçurumu endeksi ülkeler arasında karşılaştırma yapmak açısından oldukça faydalı bulunmaktadır (Girón ve Correa, 2016: 2). Girón ve Correa, küresel cinsiyet uçurumu endeksinin kullanarak, kendi ülkeleri olan Meksika'da 2008 ekonomik krizi sonrasında ortaya çıkan büyük durgunluk ve kemer sıkma politikaları döneminde, eğitim harcamaları başta olmak üzere kamu harcamalarının azalması ve kadınların artan oranda ücret uçurumları ve işsizlikle karşılaştıklarını ortaya koymaya çalışmışlardır. Bununla birlikte, endeks eşitsizliklerin ekonomik kriz döneminde daha da derinleştiğini belirtmişlerdir (2016: 4-5). Endeksin niceliksel metotlarla birlikte niteliksel metotları birlikte kullanması da olumlu bulunmakta, bu kapsamda veri kaynaklarından biri olan Dünya Ekonomik Forumu yönetici görüş anketinin dünya genelinde 9000 yönetici ile gerçekleştirildiği belirtilmektedir. Bu bakımdan endeksin metodu diğer cinsiyet eşitliği ölçüm çalışmaları açısından örnek gösterilmektedir (Moser, 2007: 38).

Diğer endekslere kıyaslandığında Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksi çok sayıda göstergeden oluşmuş olması nedeniyle daha kapsayıcı bulunmaktadır. Öte yandan bu endeksin de diğerleri gibi eşitsizliğe neden olan göstergeleri ihmal ettiği eleştiri konusu olmaktadır (Jütting vd., 2008: 78). Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksinde feminist bir eleştiri getiren Bedford, raporun cinsiyet eşitliği kavrayışı ve bu bağlamda seçtiği temel göstergeler bakımından küresel çapta toplumsal cinsiyet çalışmalarına zarar verici bir özellikte

olduğunu ileri sürmektedir. Endeksin, Dünya Bankasının ekonomik kabul ve yaklaşımı çerçevesinde kadınların ekonomik büyüme için potansiyellerine vurgu yaptığını ve onların yeteneklerinin sadece bu çerçevede değerlendirilmeye alındığını belirten yazar, endeksin sosyal adaletin gerçekleştirilmesi amacının önüne ekonomik hedefleri koyduğunu eklemektedir. Öte yandan yazar, endeksin şeffaf ve açık ölçüm göstergelerini ise raporun güçlü yanları olarak değerlendirmektedir (2010: 5-6). Endeksin ekonomik gelişme amacının fazlasıyla öne çıktığını belirten bir diğer görüşe göre; bu endekste cinsiyet eşitliği ekonomik kalkınmanın ön şartlarından birisi olarak ele alınmaktadır (Caligarisvd, 2013: 1).

Bedford'a göre, endeksin toplumsal cinsiyet çalışmalarına zarar verme potansiyeli de bulunmakta ve bu potansiyel şu nedenlerden kaynaklanmaktadır: Endeks, kaynak ve fırsatlara erişim noktasındaki uçurumu dikkate almakta, kaynak ve fırsatlara erişim düzeyini göstermemektedir. Endeksin bu yaklaşımı, cinsiyet uçurumunu ülkelerin gelişmişlik düzeylerinden bağımsız olarak ele almakta ve bu yönüyle eleştirilmektedir. Örneğin; eğer bir ülke az gelişmiş ülke grubunda yer almakla birlikte eğer cinsiyet uçurumu küçükse veya hiç yoksa bu ülke endekste üst sıralarda yer alabilmektedir (2010: 10). Bu ülkede kadınlar ve erkekler son derece kötü yaşam koşullarına eşit derecede sahiplerse endeks göstergeleri açısından bu durum olumlu olarak ele alınmaktadır. Endeks içindeki sıralamanın puanlar arasındaki çok az bir farkla oluşmuş olması da eleştirilen bir başka noktadır (Caligaris vd., 2013: 1).

Cinsiyet uçurumunun tek yanlı olarak ölçülmesi ve göstergeler ışığında kadının erkek karşısındaki eşitsizlik durumunu ele alan endeks, kadın lehine uçurum ne kadar küçükse o ülkeyi o kadar fazla ödüllendirmektedir. Öte yandan erkekler aleyhine olan eşitsizlikler cezalandırılmamakta ve dikkate alınmamaktadır (Bedford, 2010: 13). Bunun da ötesinde, kullanılan veri setini güvenilir ve uygunluğu düşük olarak niteleyen görüşler buna bir örnekle açıklık getirmektedir. Endeks göstergelerinden biri olarak ele alınan yaşam beklentisi süresinde bir değişiklik, bu alanda uygulanan politikalar neticesinde orta ve uzun vadede mümkün olmaktadır. Oysa endeks bu alanda ele aldığı 12 aylık zaman periyodu içindeki değişiklikleri dikkate almakta ve dolayısıyla bu gösterge özelinde önemli değişiklikler ortaya çıkmamaktadır. Bu bakımdan endeksin özellikle sağlık ve eğitim alanındaki eşitsizlikleri dikkatlerden uzak tutmak ve bu alana harcanabilecek kaynakları ekonomik ve siyasi katılıma aktarmak gibi bir gizli amacı olup olmadığı sorgulanmaktadır (Bedford, 2010: 9-10). Küresel Cinsiyet Uçurumu 2016 Raporundan hatırlanabileceği üzere, dünya genelinde cinsiyet uçurumunun kapatılması noktasında en yüksek performans gösterilen alanlar sağlık ve eğitim olarak ger-

çekleşmiştir. Öte yandan diğer alt endekslere kıyasla, sınırlı ve yeterliliği tartışmalı göstergeler içeren bu başlıklar altında dünyada cinsiyet uçurumunun en az olduğunu söylemenin ne derece doğru olduğu tartışmalıdır.

Endeks göstergelerinin özellikle dünya çapında dikkat çekilmek istenen noktaları ön plana çıkarmak amacıyla seçildiği de ileri sürülmektedir. Bu bağlamda endekste, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde uygulanmış ve başarılı olmuş bazı politika uygulamaları sonucunda cinsiyet uçurumunun nasıl kapandığına ve ne gibi fırsatlar ortaya çıktığına vurgu yapmaya özen gösterildiği belirtilmektedir (Bedford, 2010:6). Endeksin ele aldığı göstergeler başka yazarlar tarafından da eleştirilmektedir. Buna göre endeksin, ele aldığı parametreler bakımından kadının statüsü endeksi adını taşımasının daha uygun olduğu belirtilmekte ve örneğin 15-19 yaş arasındaki ergen doğum oranları ile devlet yönetiminde kadının kaç yıl görev yaptığı gibi parametreler cinsiyet uçurumu endeksi açısından “garip” bulunmaktadır (Beneria ve Permanyer, 2010: 378).

Diğer bir nokta olarak, kadının güçlendirilmesi ve işgücüne katılım oranları arasındaki ilişkinin endekste eksik kurgulandığı ve bu bağlamda kadının ücretsiz bakım emeğinin mutlaka dikkate alınması gerektiği yönünde bir eleştiri bulunmaktadır (Bedford, 2010: 12, Moser, 2007: 42). Endeksin geliştirilmesi ve daha iyi hale getirilmesi için önerilerden birisi, endeks içinde gelişmiş ülkelerin ayrıca ele alınarak kendi içlerinde kültürel ve sosyal değişkenleri de dikkate alarak karşılaştırılmaları, kadın ve erkeğin zaman kullanımını şeklinde beşinci bir veri seti oluşturulması şeklindedir. Bu bağlamda kadının ücretsiz bakım hizmetlerini üstlendiği durumlar ve ev işleri, çoğunlukla kadının ücretli işi sonrasında vaktini ayırması gereken sorumluluklar olarak ortaya çıkmaktadır. Bu gibi işlerin kadının ne kadar vaktini aldığı ve kadınlar ile erkekler arasında ne gibi farklılıklar ortaya çıktığının ortaya net biçimde konulabilmesi için “zaman kullanımı anketleri” kullanılmaktadır. Bu çerçevede OECD’nin kullandığı 3 bileşenli (ücretsiz ev işleri, bakım işleri ve boş zaman) anket benzeri bir anketin endekse eklenmesi önerilmektedir (Caligaris vd.,2013:6-7).

Barns ve Preston, Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksinin 2006 yılında, ülkeleri Avustralya’yı cinsiyet uçurumunu kapatma performansı yönünden dünyada 1. sıraya koymasının ardından bu endekse karşı eleştirel bir yaklaşım getirmişlerdir. Bu bağlamda kadınların işgücü piyasasına katılmaları ve ekonomik kazanımlarını anlama noktasında endeksin yeterliliğini sorgulayan yazarlara göre Endeks bu alt başlıklarda yetersizdir. 2006 Raporunda Avustralya’nın dünya lideri olmasının pek çok kişi için şaşırtıcı olduğunu belirten yazarlar bunun nedenleri olarak, kadınlara yönelik pek çok dezavantaj barındıran endüstri ilişkileri reformlarını göstermektedirler (Barns ve Pres-

ton, 2010: 81-82). Yazarlara göre, işgücüne katılım oranları önemli bir göstergesi olmakla birlikte, istihdam biçimlerinin farklılığı bu kapsamda kadınlar için farklı fırsatlar doğuracaktır. Part time çalışan kadın sayısının artışı ve erkeklere oranla neredeyse 4 kat fazla oluşu ve geçici işlerde çalışan kadınların fazlalığının Avustralya işgücü piyasası açısından bir sorun alanı olduğu belirtilmektedir; fakat raporda bunların ihmal edildiği belirtilmektedir (Barns ve Preston, 2010: 89). Buna bağlı olarak kadınlar için azalan istihdam güvencesi ve emekli aylıkları, terfi fırsatlarının azlığı ve düşük ücretler bu noktada Avustralya'da kadınların karşılaştıkları sorunlar olarak sayılmaktadır (Barns ve Preston, 2010: 93).

Genel olarak çeşitli yönlerden eleştirilmekle birlikte, Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksi Raporu ve benzeri ekonomik göstergeleri ön plana çıkaran endeksler, meseleyi çarpıcı biçimde ortaya koymaları ve en sorunlu alanları net biçimde göstermeleri bakımından eyleme geçmeyi teşvik edici bulunmaktadır. Öte yandan cinsiyet eşitliğinin kendisinin ve kadın haklarının önemini de gözden kaçırılmaması gerektiği belirtilmektedir (Moser, 2007:7).

Sonuç

Toplumsal cinsiyet, cinsiyet kavramından farklı olarak içinde yaşanılan toplum tarafından etkilenecek sosyo-kültürel özellikler tarafından şekillendirilmektedir. Toplumsal hayatta kadınların daha dezavantajlı konumda bulunmalarından dolayı, toplumsal cinsiyet çalışmalarının büyük ölçüde kadın çalışmalarını destekleyici alanlarda yoğunlaştığı görülmektedir. Bu çalışmalar genellikle toplumsal cinsiyet eşitliği/eşitsizliği kavramsallaştırılması şeklinde devam etmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ortaya konulması birtakım kriterlere bağlı olarak gerçekleşmektedir. Bu sebeple, bu eşitsizliğin ortaya konulması amacıyla çeşitli ölçüm yöntemleri geliştirilmiştir. Bu ölçüm yöntemleri ile toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin hangi boyutlarda olduğu, birtakım objektif kriterler baz alınarak ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Eğitime, sağlığa, siyasi hayata erişim ve katılım noktasında çeşitli farklılıkların olduğu gerçeğinden hareketle, toplumsal cinsiyet eşitsizliği çalışmaları yapılırken kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıkların göz önünde bulundurulması ve ölçüm yöntemlerinin bu görüş doğrultusunda şekillendirilmesi oldukça önemlidir.

Cinsiyet eşitsizliğinin ölçülmesi, sorunun büyüklüğünün net biçimde ortaya konması bakımından önemlidir. Fakat bazı yazarların da belirttiği gibi, kadınlar için esas olan işsizlik, güvencesizlik ve kötü çalışma koşullarında erkeklerle eşit olmak olmamalıdır. Öte yandan, kadınların ev içerisinde gerçek-

leştirdikleri ücretsiz çalışmalar ve bakım işleri toplumsal cinsiyet endekslerindeki eksik noktalardan ve bu bileşenlerin de endekslere katılması oldukça önemlidir. Ölçüm yöntemleri fark etmeksizin, endekslerde mutlaka kadınların evdeki faaliyetleri ve bakım hizmetlerini yerine getirirken harcadığı ücretsiz emeğini dikkate alacak bir gösterge yer almalıdır. Bununla birlikte eşitsizliklerin toplumlarda zaman ve mekana göre değişebileceği göz önünde bulundurulurak yalnızca çıktılara değil; eşitsizlikleri yaratan neden ve koşullara da vurgu yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- ANAND, S., SEN, A. (1996). *Gender Inequality In Human Development: Theories and Measurement. Background papers*, Human Development Report 1995, compiled by United Nations Development Programme. New York, USA.
- ATAÖV, T. (1996). *Çatışmaların Kaynağı Olarak Ayrımcılık*, Ankara: A.Ü. S.B.F. İnsan Hakları Merkezi Yayınları No: 20.
- BARNES, A., PRESTON, A. (2010). Is Australia Really a World Leader in Closing the Gender Gap? *Feminist Economics*, 16(4), 81-103. <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13545701.2010.530607> erişim: 19.11.2016.
- BEDFORD, K. (2010). *Some thoughts for Sexuality Policy Watch on The Global Gender Gap Report 2009*. Sexuality Policy Watch (SPW), Working Paper N.6, October 2010.
- BENERIA, L., PERMANYER, I., (2010). The Measurement of Socio-economic Gender Inequality Revisited. *Development and Change*, 41(3), 375-399 (2010). International Institute of Social Studies. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-7660.2010.01648.x/abstract> erişim: 29.11.2016.
- CALIGARIS, S., MECATTI, F., CRIPPA, F. (2013). A Narrower Perspective? From a Global To a Developed-Countries Gender Gap Index: a Gender Statistics Exercise. *Statistica*, 73(2), <https://rivista-statistica.unibo.it/article/view/4138> erişim: 26.11.2016.
- DEDEOĞLU, S. (2000). Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye’de Aile ve Kadın Emeği, *Toplum ve Bilim Dergisi*, 86, Güz 2000, 139-170.
- DEMİRBILEK, S. (2007). Cinsiyet Ayrımcılığının Sosyolojik Açısından İncelenmesi, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 44(511), 12-27.
- DEMİRDİREK, H., ŞENER, Ü. (2014). *81 İl için Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi*, TEPAV, Ankara: Mattek Matbaacılık Basım Yayın Tanıtım Ticaret Sanayi LTD. ŞTİ.
- DEMİRGÖZ BAL, M. (2014). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Genel Bakış, *KASHED*, 1(1), 15-28.
- DÜNYA BANKASI, (2011). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kalkanma, Dünya Kalkınma Raporu 2012 Genel Bakış*, 64665 V1, Washington DC.
- ECEVİT, Y. (2003). Toplumsal cinsiyetle yoksulluk ilişkisi nasıl kurulabilir? Bu ilişki nasıl çalışılabilir? *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(4), 2003 Özel eki.

- ECEVİT, Y. (2011). *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisine Bakış*, Ecevit Y., Karkınır N., (Editörler), Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları Yayın No: 2307.
- GIDDENS, A. (2008). *Sosyoloji*, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- GIRÓN, A. VE CORREA, E. (2016). Post-Crisis Gender Gaps: Women Workers and Employment Precariousness. *Journal of Economic Issues*. <http://dx.doi.org/10.1080/00213624.2016.1179049>, erişim: 27.11. 2016.
- JUTTING J. P. JUTTING, MORRISSON C., DAYTONJOHNSON J., DRECHSLER J. (2008). *Measuring Gender (In) Equality: The OECD, Gender Institutions and Development Data Base*, OECD.
- Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetin Önlenmesi Projesi, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği*, ECORYS Danışmanlık ve Mühendislik LTD. ŞTİ.
- KILIÇ, C., KURNAZ, I., BÜLBÜL, O.G., (2015). Sosyal Güvenlik Sistemi İçerisinde Toplumsal Cinsiyetçi İzler Taşıyan Uygulamalar, *Kimlik: Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Dergisi, Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Odağında Yaşlılık Özel Sayısı, Bahar 2015*, 41-54.
- MOSER, A. (2007). *Gender and Indicators Overview Report. UNDP Bridge Publications*. <http://www.bridge.ids.ac.uk/sites/bridge.ids.ac.uk/files/reports/IndicatorsORfinal.pdf> erişim: 01.12.2016.
- OECD, ILO (2015). *Monitoring Progress In Reducing The Gender Gap In Labour Force Participation*. <https://www.oecd.org/g20/topics/employment-and-social-policy/Monitoring-progress-in-reducing-the-gender-gap-in-labour-force-participation.pdf> erişim: 02.12.2016
- ÖZAYDIN, M.M. (2014). Emek Piyasasında Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Çerçevesinde Türkiye’de Kadın İstihdamı, Özaydın, M.M., (Editör), *İş ve Aile Yaşamının Uyumlaştırılması ve Kadın İstihdamı*, Ankara: Anka Kadın Araştırma Merkezi, 79-94.
- ÖZAYDIN, M.M., KARAMAN, N. (2015). Türkiye İşgücü Piyasasında Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliklerinin Önlenmesinde İş-Aile Yaşamı Uyumlaştırma Politikalarının Rolü. Neoliberal Söylem ve Cinsiyet Eşitliği: 5. *Uluslararası Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Konferansı. Konferans Bildirileri Kitabı*, ss.467-478.
- ŞİMŞEK, H. (2011). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Kadın Üreme Sağlığına Etkisi: Türkiye Örneği, *DEÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(2), 119-126.
- Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013*. (2008). T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara.
- ÜSTÜN, İ. (2011). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Hesaba Katabiliyor muyuz?*, Ankara: Uzerler Matbaacılık Sanayi Tic. Ltd.
- UNDP, United Nations Development Programme (2016). *Sıkça Sorulan Sorular: Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi*. http://www.tr.undp.org/content/dam/turkey/docs/Publications/hdr/faq_gii-TR_ece%20FU.pdf, Erişim: 20.12.2016.
- WEF, World Economic Forum (2016). *Global Gender Gap Report 2016*. <https://www.weforum.org/reports/the-global-gender-gap-report-2016> erişim: 01.11.2016.